

ФІЛОСОФИ ПУТІНА: ХТО ЙОГО НАДИХНУВ НА ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ?

Сантьяго Забала, Клаудіо Галло

Щоб зрозуміти війну в Україні, ми можемо звернутися до людей, які, ймовірно, допомогли створити геополітичне бачення російського президента.

Олександр Дугін, російський політтехнолог і філософ

«Четверта політична теорія» Олександра Дугіна та однойменна книга, яку він опублікував у 2009 році, надихнули багатьох ультраправих сучасних європейських популістів, від Ле Пен до Сальвіні, і, безсумнівно, надихнули Путіна, пишуть Галло та Забала [Wikimedia Commons]

Хто б міг подумати, що новини про пандемію, яка ще не закінчилася, будуть замінені новинами про нову війну в Європі? Якщо брати до уваги шок, висловлений багатьма ЗМІ у зв'язку з рішенням президента Росії Володимира Путіна розпочати повномасштабне вторгнення в Україну, то відповідей небагато.

Власне, причин дивуватися було небагато. Подібно до того, як більшість науковців та установ попереджали про неминучість нової пандемії грипу за багато років до COVID-19, багато політологів і журналістів, від Джона Міршаймера до Пепе Ескобара, давно попереджали, що якщо НАТО продовжить розширюватися до кордонів Росії, смертельна протистояння в Україні може бути на карті.

Якби світ сприйняв ці попередження серйозно, жажливі наслідки обох подій могли б бути обмеженими. Але через місяць конфлікту здається контрпродуктивним говорити про те, що могло бути, або обговорювати походження чи мотиви війни. Тим не менш, життєво важливо зрозуміти, чому ми тут опинилися, тому що розуміння цього може бути ключовим для її вирішення. Отже, хто міг би допомогти нам зрозуміти?

Перш ніж ми почнемо називати імена, ми повинні зрозуміти, що довгострокові мотиви Путіна для вторгнення в Україну набагато важливіші для наших цілей, ніж дії та події, які зрештою змусили його віддати наказ про цю «спеціальну військову операцію». Хоча тривалі зусилля НАТО оточити Росію, незважаючи на численні попередження з боку Кремля, здаються безпосереднім поштовхом, який спонукав Путіна до вторгнення, за цим вторгненням стояли також глибші філософські та ідеологічні мотиви – мотиви, які можуть допомогти нам зрозуміти лише деякі російські мислителі. Звичайно, після того, як ми побачили спустошення, яке вторгнення завдало українському народу, жодна з цих мотивацій не може виправдати дії Путіна, але вони можуть допомогти нам зрозуміти багато вимірів глобальної геополітичної боротьби між Росією та Заходом,

Владислав Сурков, або «Распутін Путіна», як одного разу назвав його британський журналіст радянського походження Пітер Померанцев у статті для London Review of Books, є мислителем, якого найчастіше цитують як ідеологічного натхненника політики Путіна і, таким чином, вторгнення в Україну. Багаторічний радник Кремля, Сурков був головним ідеологом доктрини російської «суверенної демократії», якою керував Кремль принаймні з 2006 року. Авторитарна марка м'якого лібералізму, яка дає великий контроль над економікою держава, суверенна

демократія Суркова представляє себе як альтернативу декадентському західному лібералізму. Завзятий прихильник нарративу «України немає», Сурков більше організатор політичного консенсусу, ніж філософ.

Однак в очах багатьох критиків Путіна саме ідеї Івана Ільїна, а не Суркова керують геополітичними амбіціями Кремля і проклали шлях до вторгнення. Філософ, який помер у еміграції у Швейцарії в 1954 році, був головним ідеологом російського антикомуністичного Білого руху, прихильники якого емігрували з Росії на хвилі більшовицької революції. Ільїн виступав проти більшовизму і виступав за форму християнського авторитаризму, подібну до режиму Франциско Франко в Іспанії. Подібно до відомого російського письменника Федора Достоєвського, Ільїн вважав, що Росія повинна зберегти свою традиційну автократію та протистояти західному лібералізму.

Протягом багатьох років Путін демонстрував своє захоплення Ільїним різними способами. У 2004 році він сприяв посмертній репатріації філософа, наказавши перевезти його останки зі Швейцарії в Донський монастир у Москві. У 2014 році він рекомендував своїм губернаторам регіонів прочитати книгу Ільїна «Наша сторона», а також «Виправдання добра» Володимира Соловйова та «Філософію нерівності» Миколи Бердяєва. Те, що пов'язувало цих трьох авторів, які мали дуже різні бачення майбутнього Росії, — це їхня прихильність до «Російської ідеї» — набору концепцій, що виражають історичну унікальність, особливе покликання та глобальне призначення російського народу та обґрунтування необхідності розширення Російської держави. І це не випадково – якщо ви прочитаєте промови Путіна протягом багатьох років, які включали цитати з Ільїна,

Хоча зрозуміло, що і Сурков, і Ільїн по-різному впливали на Путіна протягом багатьох років, жодному з мислителів не можна віднести належне до побудови ідеологічних основ поточної геополітичної позиції та амбіцій Кремля.

Отже, чи існує фігура, яка у своїй думці поєднує авторитарне ідеологічне бачення Путіна з філософією, яка ставить Росію в центр історичної сцени, і може розглядатися як архітектор бачення світу, яке вимагало вторгнення в Україну?

Звичайно, є, і звуть його Олександр Дугін.

Дугін, який народився в Москві в 1962 році, є не тільки філософом, політичним аналітиком і стратегом, а й одним із провідних організаторів ультранационалістичного Національного більшовицького фронту та партії Євразія. Ці політичні організації поєднують неоязичництво, слов'янський нативізм і східно-православні традиції під «Четвертою політичною теорією» Дугіна, яка об'єднує елементи ліберальної демократії, марксизму та фашизму в нову ідеологію, покликану протистояти лібералізму та його індивідуалістичному запереченню містики та традицій: «Ми всі, — писав він, — проти ліберального постмодерну».

Четверта політична теорія Дугіна та книжка з такою ж назвою, яку він опублікував у 2009 році, надихнули багатьох ультраправих сучасних європейських популістів, від Марін Ле Пен у Франції до Маттео Сальвіні в Італії, і, безсумнівно, надихнули Путіна. Тим не менш, робота Дугіна, яка найбільше надихнула російського президента і, можливо, керувала його рішенням про вторгнення в Україну, була його рання книга «Основи геополітики».

Невдовзі після публікації в 1997 році книга, яка описувала, як Росія може відновити своє утвердження на міжнародній арені після розпаду Радянського

Союзу, стала обов'язковою для читання в російських військових університетах.

У книзі Дугін стверджує, що, щоб повернутися до своєї колишньої могутності, Росія повинна переконатися, що «атлантизм» — лібералізм, вільний ринок і демократія, що представляють Північну Америку та Західну Європу — втратить свій вплив на «Євразію» — території, які колись керувалися Радянського Союзу, який повинен підтримувати ієрархію, традиції та сувору правову структуру.

Найбільш інтригуючим є те, як Дугін пропонує Росії витіснити атлантизм з Євразії та відновити свій глобальний вплив. Він стверджує, що для досягнення цієї мети Росія повинна «дестабілізувати внутрішньополітичні процеси в США», сприяти виходу Великобританії з Європейського Союзу та почати анексію України.

Неможливо встановити, чи теорії Дугіна буквально надихнули Путіна втрутитися – якщо він взагалі втрутився – у президентські вибори в США та референдум про Brexit у 2016 році, чи спонукали його вторгнутися в Україну в лютому. Тим не менш, важко заперечити, що дії російської держави в останні кілька років узгоджувалися з філософією, ідеологією та геополітичним баченням Дугіна щодо побудови Великої Росії.

Приголомшливо, наскільки погляд Дугіна – і, можливо, Путіна – на світ, просторово розділений між різними культурами, схожий на той, який зображено Семюелем Хантінгтоном у «Зіткненні цивілізацій» (1996). Різниця в тому, що американський соціолог зробив ставку на ісламську цивілізацію, яка стане головним суперником Заходу. Дугін, однак, робить ставку на новий світовий порядок, у якому Росія протистоїть західній цивілізації як провідна євразійська держава.

Хоча розширення НАТО, безсумнівно, зіграло певну роль у провокуванні Москви на повне вторгнення в Україну, ймовірно, саме вищезгадані філософи направили Кремль на шлях, який суперечить прогнозам Френсіса Фукуями в «Кінці історії» (1992 р.).

Що вийде з небезпечного бачення путінських філософів, ми побачимо в наступні місяці. Однак мирне вирішення конфлікту між Заходом і Росією з кожним днем стає все більш недосяжним, оскільки конфлікт в Україні ще більше радикалізує обидві сторони. Дійсно, мало вказівок на те, що будь-яка зі сторін готова вступити в добросовісні переговори.

Здається, ніби лише вчора Томас Фрідман із The New York Times оспівував чудеса глобалізму у своїй книзі «Світ плоский».

Однак сьогодні гірке судження, винесене канадським істориком Квінном Слободіаном у своїй книзі «Глобалісти: кінець імперії та народження неолібералізму» у 2018 році, звучить правдивіше за все інше: «Кризи легітимності, які переслідують Всесвітню торгову організацію з моменту її створення, свідчать про те, що ордоглобалізм як окремих штамп неолібералізму, можливо, перестарався. Якщо метою було налагодити правила, щоб запобігти руйнівним вимогам соціальної справедливості чи перерозподілу, тоді перемоги не видно».